Matti Näsi,
Yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
20.1.2023

Rikosasioiden tilannekuva ja muutostekijät viranomaisten tilastojen ja haastattelujen valossa

Tiivistelmä

Selvityksessä pyrittiin tarkastelemaan oikeudenhoidon selonteon valmistelussa esiin nousseita rikosasioihin liittyviä muutostekijöitä. Tarkastelu kohdistui erityisesti käräjäoikeuksien ja syyttäjän rikosasioiden tilannekuvaan 2010-luvulla. Lisäksi tarkasteluun otettiin rikollisuuden tilannekuvan kehityskulkuja niin sähköistymisen kuin kansainvälisten rajat ylittävien rikosasioiden osalta. Selvitys pohjaa viranomaisten tilastoihin sekä toteutettuihin asiantuntijahaastatteluihin.

Keskeinen muutos eritoten 2010-luvun osalta on ollut rikosasioiden keskimääräisten käsittelyaikojen pidentyminen käräjäoikeuksissa. Samaan aikaan kuitenkin havaitaan, että tilastojen valossa tarkasteltuna rikosasioiden yleiskuvassa tai kansainvälistymisessä ei ole tapahtunut juurikaan muutoksia syyttäjän tai poliisin toimialueilla. Näin ollen pelkästään tilastollisen tarkastelun pohjalta rikosasioiden käsittelyaikoihin liittyvät muutostekijät eivät avaudu suoraan tai ole muuten helposti tunnistettavissa.

Asiantuntijahaastattelujen pohjalta nousi esiin kolme keskeistä osatekijää, joiden koettiin vaikuttaneen rikosasioiden tilannekuvan muutoksiin:

1) Rikosketjun toimijoiden resurssit ja niiden tasainen jakautuminen

2) Kansainvälisten liitännäisyyksien koettu lisääntyminen

3) Aikataulujen yhteensovittamisen haasteet erityisesti käräjäoikeuksien ja syyttäjän välillä.

Kokonaisuuden näkökulmasta tarkasteltuna haastattelujen perusteella piirtyi tarve hahmottaa paremmin koko rikosketju yhtenäisenä prosessina.

Matti Näsi,
Yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
20.1.2023

Tilastollinen yleiskuva: keskeiset havainnot

Käräjäoikeuksien tilannekuvan osalta keskeisin havainto oli se, että rikosasioiden keskimääräiset käsittelyajat ovat pidentyneet melko tasaisesti koko 2010-luvun ajan.

Kuvio 1. Rikosasioiden keskimääräinen käsittelyaika käräjäoikeuksissa (kk), 2002–2019

Käsittelyajat ovat pidentyneet, vaikka käräjäoikeuksiin saapuvien asioiden määrä on vähentynyt tasaisesti samaisena ajanjaksona. Käräjäoikeuksien omat tilastolliset mittarit, kuten saapuvien rikosasioiden vaativuustaso tai käräjäoikeuksien painotetun työmäärän kehitys, eivät kuitenkaan avanneet erityisiä syitä käsittelyaikojen pidentymiselle, sillä niissä oli tapahtunut vain vähän muutoksia.

Selvityksessä tarkasteltiin tilastojen kautta myös *syyttäjän tilannekuvaa*. Toisin kuin käräjäoikeuksissa, rikosasioiden keskimääräiset käsittelyajat syyttäjälaitoksen osalta ovat pysyneet hyvin vakaalla tasolla koko 2010-luvun ajan. Lisäksi selvityksessä tarkasteltiin *rikollisuuden kansainvälistymistä* erityisesti tullin ja poliisin tietoon tulleen rikollisuuden tilannekuvan kautta. Tullin ja poliisin osalta tarkastelu kohdistui erityisesti rikollisuuden kansainvälistymiseen ja rikollisuuden uusiin muotoihin, kuten kyberrikollisuuteen. Käytettyjen tilastollisten mittarien perusteella rikosasioiden yleiskuva on kuitenkin pysynyt varsin vakaalla tasolla koko 2010-luvun.

Matti Näsi,
Yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
20.1.2023

Haastattelujen tarjoama tilannekuva: keskeiset havainnot

Pelkkä tilastollinen tarkastelu ei kuitenkaan mahdollista yksityiskohtaista kuvaa siitä, miten syyttäjän tai käräjäoikeuden pöydälle tulevien asioiden laadullinen sisältö on muuttunut kuluneen vuosikymmenen aikana. Tämän tyyppinen tarkastelu vaatisi kuitenkin kokonaan oman, varsin laajan erillisen selvityshankkeensa.

Jotta käytännön toimijoiden tilannekuvaa saatiin kuitenkin hieman avattua, tehtiin selvitystä varten useita asiantuntijahaastatteluja. Haastattelujen avulla kartoitettiin hieman syvemmin toimijoiden näkemyksiä rikosasioiden käsittelyn tilannekuvan muutoksista 2010-luvulla. Vaikka käräjäoikeuksien ja syyttäjien näkemykset eivät olleet kaikilta osin yhteneviä, haastatteluissa nousi esiin kolme keskeistä osatekijää tilannekuvan kannalta:

1) Resurssiongelmat ja resurssien epätasainen jakautuminen rikosketjun eri toimijoiden kesken
2) Kansainvälisten liitännäisyyksien lisääntyminen
3) ”Kalenterihaasteet”.

Resurssiongelmien osalta keskiöön nousi kaksi tasoa: ensinnäkin riittävät resurssit perustoimintojen pyörittämiseksi kaikkien toimijoiden kohdalla ja toiseksi resurssien tasainen jakautuminen rikosketjun eri toimijoiden – poliisin, syyttäjän ja käräjäoikeuksien – kesken. Yhden toimijan resurssimuutosten koettiin vaikuttavan ketjun muihin toimijoihin niin, että juttuvirrat eivät pysyneet tasaisena, mikä vastaavasti johti juttujen kasaantumiseen ketjun seuraavassa vaiheessa. Tämä kasaantuminen kertaantui ketjun myöhemmissä vaiheissa. Lisäksi haastatteluissa nousi esiin se, että resurssien osalta on vaikeaa toimia kovinkaan koordinoidusti, sillä rikosketjun eri toimijoiden rahoitus tulee eri lähteistä, käytännössä siis eri ministeriöistä, ja mahdollisten lisäresurssien kohdalla usein myös hieman eri ajankohtina.

Rikosketjun kansainvälistyminen. Tämä oli selvityksen ristiriitaisin osio. Haastattelujen perusteella koettiin vahvasti, että käsittelyyn tulevien ulkomaalaisten ja ulkomaalaistaustaisten asianomaisten asioiden määrä on lisääntynyt voimakkaasti kuluneiden vuosien aikana. Haastateltavien mukaan tämä näkyi muun muassa siinä, että esimerkiksi asiakirjojen kääntäminen, simultaanitulkkaus ja vastaavat lisätyöt ovat selvästi lisääntyneet, mikä on osaltaan vaikuttanut käsittelyn kestoon. Tilastojen perusteella tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Ulkomaalaisten ja vieraskielisten asianomaisten

määrä on tilastojen perusteella pysynyt vakaalla tasolla koko 2010-luvun. Myöskään käännös- ja tulkkauspalveluihin vuosittain käytettävän euromäärässä ei havaittu juurikaan muutoksia viimeisten vuosien aikana. Selvityksessä jäi jossain määrin epäselväksi se, mistä näin selkeä ristiriita käytännön toimijoiden kokemusten ja tilastojen välillä johtui. Käytännön työssä tapahtuneiden muutosten syvällisempi ymmärtäminen vaatisi kuitenkin kokonaan oman erillisen selvityshankkeensa.

Kalenterihaasteet. Haastateltujen mukaan jutut pysyivät tuomareiden pöydällä pidempään, koska kaikille osapuolille sopivia käsittelypäiviä oli hankala löytää. Kalenterihaasteisiin liittyvät ongelmat tunnistettiin sekä käräjäoikeuksissa, että syyttäjän toimijoiden parissa. Yhteensovittamisen vaikeudet liittyivät erityisesti kalenterihaasteisiin syyttäjän kanssa. Myös tilastot näyttävät tukevan havaintoa. Käräjäoikeuksien tilastojen mukaan asian vireille tulon ja ensimmäisen istunnon välinen aikaikkuna on vuosien saatossa kasvanut tasaisesti suurimmassa osassa käräjäoikeuksista. Tämä kehitys on hyvin samansuuntainen käräjäoikeuden keskimääräisten käsittelyaikojen kanssa.

Lopuksi

Tilastollisen tarkastelun perusteella keskeinen muutos viime vuosikymmenellä on ollut rikosasioiden käsittelyaikojen pidentyminen käräjäoikeuksissa. Syyttäjän ja poliisin toimialueilla rikosasioiden yleiskuvassa taas ei juurikaan ole tapahtunut muutoksia käytettyjen tilastojen perusteella. Tilastojen perusteella vaikuttaa siis siltä, että rikosasioihin liittyvät mahdolliset muutostekijät ovat varsin pirstaleisia, eikä muutoksissa ole kyse suoraviivaisesti esimerkiksi kansainvälisten rajat ylittävien rikosasioiden kasvusta. Haastattelujen perusteella keskeiseksi huomioksi voisi hahmottaa tarpeen ymmärtää rikosketju kokonaisprosessina, jossa eri toimijoiden resursseilla ja ajankäytöllä on kiinteä yhteys muiden ketjun toimijoiden toimintaan.

Hankkeen ohjausryhmätapaamisten perusteella voidaan todeta, että monet selvityksessä esiin nousseista ongelmista ja kehityskohteista vaikuttavat olevan melko hyvin rikosketjun eri toimijoiden tiedossa. Jatkokysymykset liittyvät siihen, miten löydetään toimivia keinoja näiden haasteiden ratkaisemiseksi.